

ECOURI ALE RĂSCOALEI LUI HOREA PE SOMEȘUL MARE, ÎNTRE DEJ ȘI JIBOU

Secolul al XVIII-lea se caracterizează prin numeroase și importante mutații în toate domeniile de activitate: social-economică, social-politică, cultural-ideologică. Este secolul „revoluțiilor industriale“ și secolul „luminilor“ în care țările din centrul și sud-estul Europei cunosc prefaceri ce indică clar semnele destrămării feudalismului și apariția noilor relații capitaliste.

În acest context internațional, Transilvania, fost principat autonom sub suzeranitate turcească (încă din 1541) schimbă forțat „jugul de lemn turcesc“ cu „cel de fier austriac“, care s-a dovedit a fi la fel de insuportabil. Noul regim, calitativ superior, vine cu toate consecințele acestei superiorități, cu vastul său aparat statal de plăți, cu armatele sale permanente de întreținut, deci cu un spor considerabil al sarcinilor publice care trebuiau suportate și pe mai departe de masele populare.

Ca urmare a opresiunii atât sociale cât și naționale suferită de poporul român, acum două sute de ani pe străvechiul pământ românesc al Transilvaniei, s-a desfășurat una dintre cele mai mari ridicări la luptă a țărănimii iobage române, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, moment culminant al unui șir întreg de mișcări țărănești.

Ridicarea la luptă a țărănimii iobage din 1784 reprezintă prin cuprindere, program și răsunetul ei european, un semn al vremurilor moderne, începutul procesului revoluționar de înlăturare a feudalismului.

Se înfruntă totodată o țărănimie în majoritate absolută românească cu o nobilime covârșitor maghiară.

Acest lucru este scos în evidență de conscripțiile și urbariile care s-au păstrat și au fost publicate ulterior.

Astfel, conscripția din 1761—1762 realizată de oficialitatea austriacă scoate în evidență că din 869.000 locuitori cât avea populația principatului Transilvaniei, 777.000 o constituiau românii, deci 66,46%, unghurii și secuii împreună 21,62%, iar sașii 11,72%¹.

Într-o descriere sumară a „Marelui Principat al Ardealului“ făcută de un călător anonim prin Transilvania, se arată că: „românii sînt

¹ Șt., Pascu, *Revoluțiunea populară de sub conducerea lui Horea*, București, 1984, p. 111.

rămășițe și posteritatea vechilor colonii romane, și formează partea cea mai tare și cea mai însemnată din locuitorii Ardealului².

Același lucru îl va confirma puțin mai târziu, în 1773, un raport al generalului comandant al armatelor imperiale, baronul Preiss cît și recensămîntul lui Iosif al II-lea din anii 1784—1787 care a urmărit cunoașterea cît mai exactă a situației demografice din Imperiu.

Tot din aceste conscripții reiese și numărul mare al populației contribuabile față de populația privilegiată cît și situația grea materială a maselor țărănești, care ne dau o lumină clară asupra cauzelor nemulțumirii țăranilor cît și ale acțiunilor lor de revoltă.

Conscripția din 1772—1778 scoate în evidență media pămîntului arător și a fînătelor în raport cu numărul mare al familiilor în comitatele Transilvaniei. Astfel, „Turda, 2, 14 iugăre de pămînt arător, 0,98 iugăre fînă; Dăbica — 2,77 iugăre pămînt arător, 1,10 iugăre fînă; Solnocul Dîhlăuntru — 2,62 iugăre pămînt arător, 1,29 iugăre fînă; Făgăraș — 2,20 iugăre pămînt arător, 1,44 iugăre fînă; Humedoara 1,29 iugăre pămînt arător, 0,98 iugăre fînă³.

Urmărind datele statistice ce reies din recensămîntul din 1784—1787 putem vedea și numărul caselor de locuit ce revenea unei familii.

Potrivit acestui recensămînt „la 436.074 familii le reveneau 393.948 case de locuit, ceea ce înseamnă în medie 0,90 case, adică mai puțin de o casă de familie. O situație și mai grea se afla în alte comitate ca: Satu-Mare, Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Cluj, unde revine unei familii 0,80 case de locuit.⁴

Condițiile inumane de locuit, lipsa pămîntului, multiplele obligații și tratamentul neomenos la care erau supuși țăranii iobagi au constituit cauzele principale ale ridicării la luptă și în această zonă a Transilvaniei.

Chinurile „celor mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei⁵ au fost constatate personal și de Iosif al II-lea, care cu ocazia primei călătorii în Transilvania (1773) a trecut și prin Dej. „unde a asistat la o slujbă religioasă în vechea cetate a orașului (Owar)⁶. Cu această ocazie împăratul a constatat că mulți nobili răstălmăceau legea „silitînd iobagii la robotă patru zile pe săptămînă cu brațele și trei cu vitele, adică toate zilele săptămînii, inclusiv duminicile și sărbătorile⁷.

Despre situația nenorocită a țăranilor ardeleni, aflăm și din relatăriile unor călători străini care au trecut prin Transilvania.

Astfel, călătorul german Engel, referindu-se la acest lucru spune: „În general țăranul supus sau iobagul ardelean, e, în ce privește starea lui, cel mai nenorocit țăran ce se poate afla oriunde pe lume... e un adevărat sclav al domnului său... Trebuie să se istovească ca o vită...⁸.

² N., Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 420.

³ Șt., Păscu, *op. cit.*, pag. 126.

⁴ *Ibidem*, p. 127.

⁵ *Ibidem*, p. 177.

⁶ J., Kadar, *Szolnok—Dobokovármegye*, Dées, 1901, III.

⁷ Șt., Păscu, *op. cit.*, p. 131.

⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 419.

Bunăvoința pe care a arătat-o împăratul pe tot parcursul călătoriei țărănimii iobage i-a dat curaj și încredere într-o posibilă dreptate, determinând un val de nesupunere, răstălmăciri de ordine și revolte. Astfel, „în 1773 țărani din jurul Panticului, din comitatul Solnocului Dinlăuntru, în frunte cu soldatul Ioan Deac, au atacat și au prădat castelul comitelui Incedi, iar pe conte, deoarece ar fi spus că Iosif (împăratul) este „nebulun românilor” (stultus valachorum) l-au prins, l-au bătut crunt și l-au silit sub sabie să jure credință împăratului.”⁹

Tot în această zonă este cunoscută o mare ridicare la luptă a țăranilor iobagi din comitatele Solnocul Interior și Dăbica în anul 1775. Date despre această răscoală le avem de la Heydendorff¹⁰, care în autobiografia sa ne relatează că țărani din aceste comitate au interpretat greșit o dispoziție imperială „Normam procedendi” emisă de Iosif al II-lea, în urma vizitei sale în Transilvania și a „celor peste 19.000 de jalbe primite de la popor”, în care se arată că „iobagul poate acționa împotriva domnului său pe pământ în caz de asuprire”¹¹.

Norma era scrisă în limba latină, neputând fi înțeleasă de popor, cuprinsul ei era explicat de unii funcționari (comitatensi) sau de ofițeri, care de multe ori fie din neștiință, fie voit interpretau greșit textul:

Norma, specifica printre altele că „procuratorii domnilor de pământ să nu țină la sine mai mult de o zi actele părții adverse”¹², or țăranilor li s-a transmis că „majestatea sa ar fi poruncit prin această scrisoare că iobagii să nu lucreze domnilor mai mult de o zi pe săptămână, ziua de simbătă, și anume numai cu brațele și nu cu vitele. Stăpînul de pământ care ar acționa împotriva și-ar pierde moșia, iar iobagul viața”¹³.

Iobagii au început într-adevăr să refuze prestarea robotelor și să „maltrateze atît pe stăpînii de pământ mai mici, cît și pe slujbașii domeniilor”¹⁴. Revolta a început în Gîrbou, pe moșia contelui Ioan Haller unde țăranii nu mai ascultau de loc. „Contele a adus asupra lor 40 de soldați, totuși n-au ajuns la nimica cu ei, pînă la urmă a venit și comitatul, au căutat pe corifei, dintre care pe cinci i-au dus la Lona în închisoare. Pe cei 17 i-au „căprărit” că unii poate niciodată nu vor mai fi oameni, 12 au fugit. Așa au făcut și cei din Ciubanca, comitatul Solnoc”¹⁵.

S-a alcătuit o comisie „solemnă” care trebuie să se deplaseze în comitatele răscolate pentru a le liniști. „După ce au fost liniștiți țăranii, din comitatul Dăbica, mai ales din comunele Panticului și Gîrbou ne-am deplasat în comitatul Solnocului Interior unde între timp s-au întîmplat răscoale țărănești la fel ca și în comitatul Dăbica... De aceea am mers în 13 martie din Luna peste Gherla, la Dej, la Tabla Solnocului, unde am descins la cartierul general, la sediul Pretoriului Tablei, de acum — la dl. Tit. Conte Adam Vas, actualul comite suprem. Am chemat în zilele următoare pe locuitorii localităților răscolate să vină în mare mulțime în fața noastră și i-am potolit printr-o singură cuvîntare, pe care am ținut-o de lîngă Pretoriu, în limba română, poporului adunat în curte”¹⁶.

Revolte țăranilor de pe întreg cuprinsul Transilvaniei se vor ține lanț, culminînd cu răscoalele țăranilor din Munții Apuseni din 1784. Anunțată de incidente locale petrecute în Munții Apuseni încă de la începutul deceniului, răscoala lui Horea, izbucnește în legătură cu conscripția militară ordonată de Iosif al

⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1984, I, p. 73.

¹⁰ Mikael Conrad von Heydendorff; 1730—1821, comite cercul avînd în subordine Cercul de Sus al comitatului Sibiu, aproape întreg scaunul Mediașului și Comitatul Alba de Sus.

¹¹ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, Seria B, izvoare narative, I, 1773—1775, 1983, p. 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 31.

¹² *Ibidem*, p. 31.

¹³ *Ibidem*, p. 32.

¹⁴ *Ibidem*, p. 33.

¹⁵ *Ibidem*, p. 34.

¹⁶ *Ibidem*, p. 34.

II-lea la 31 ianuarie 1784 și reluarea ei în toamna aceluiași an, în vederea înțării sistemului de apărare local. Știrea despre o proiectată înrolare în regimentele grănicerești declanșează un val de interese în mijlocul țărănimii iobage, tentată de statutul de libertate oferit de militarizare.

De aceea planul conscripției militare a provocat un adevărat exod al țărănimii spre locurile de înrolare. Văzându-și moșiile părăsite, cu o țărănime în fierbere, nobilimea a apelat la armată, la Guvern.

Dar autoritățile reușeau să frizeze mai greu pornirea țaranilor care lega noua măsură de bunăvoința împăratului de a le ușura soarta.

Răscoala începută în zona Munților Apuseni se întinde cu repeziune în toată Transilvania.

Referindu-se la desfășurarea și caracterul acestei masive ridicări la luptă a iobagilor români, Șt. Pascu, în *Revoluțiunea populară de sub conducerea lui Horea*, arată că, „în desfășurarea mișcării există trei faze. Prima cu caracter de răscoală cuprinsă între 31 octombrie — adunarea de la Mesteacăn și 11 noiembrie pînă la ultimul lui Horea, a doua de la 11 noiembrie la 16 noiembrie — armistițiul de la Sălciua, aceasta fiind intermediară între răscoală și revoluție și în sfârșit a treia fază de la 17 noiembrie la 14 decembrie data poruncii lansată răsculaților de a se întoarce la casele lor, fază care îndreptățește caracterizarea de revoluție evenimentelor din Transilvania”¹⁷.

Caracterul revoluționar este imprimat în primul rînd de programul răscoalei (Ultimatumul din 11 noiembrie 1784) care este o sinteză a dezideratelor țărănimii iobage care prin revendicarea desființării nobilimii propune o soluție cu adevărat revoluționară a rezolvării problemei țărănești. Totodată, prin participarea masiv românească răscoala dobîndește și un caracter național românesc, efectele ei răsfrîngîndu-se deopotrivă și asupra sistemului politic al principatului¹⁸.

Vestea despre evenimentele din Munții Apuseni s-a răspîndit cu o mare repeziune în toată Transilvania, determinînd un val de proteste și revolte. Un rol important în organizarea lor l-au avut preoții. Acest lucru este scos în evidență de o serie de documente și în zona comitatului Solnoc. Semnificativ în acest sens este scrisoarea trimisă de contele Adam Teleki, comitele suprem al Solnocului Interior, adresată guvernatorului în care se arată că: „De la țărani au fost luate armele în cea mai mare parte și speră să fie luate toate.

Mai greu e cu preoții, care nici cu persuasiuni, nici cu amenințări nu pot fi înduplecați să-și dea armele, tocmai ei care chiar dacă nu toți au fost aprinzători, dar au fost de bună seamă participanți și instigatorii răului de față. Socotește că în asemenea împrejurări nu trebuie să se mai țină seama de prerogativele lor, să fie aduși la ascultare cu puterea, căci nu e nădejde să poată fi aduși altfel”¹⁹.

Un alt document datînd din 8 februarie 1785 anunță preoșimea din comitatul Solnocului Dinlăuntru împreună cu Dăbica de Sus că „numai de la preoții suspecti (care sînt chiar „in suspitia”) să se ia armele. Iar dacă nu le-ar lua comitatul să le ia cu puterea”²⁰.

Despre tulburările care au avut loc în această zonă, aflăm și din unele documente ale vremii referitoare la transportul de mărfuri și bani spre Baia Mare sau Rodna. Astfel, un document din 17 ianuarie 1785 prin care Tezaurariatul din Sibiu, solicită părerea Guvernului în privința oportunității trimerii de la Alba Iulia prin Dej la Baia Mare, a surplusului de producție rezultată din ultimele două trimestre, avînd în vedere continuarea tulburărilor și nesiguranta drumurilor²¹.

Un alt document din 13 februarie 1785 scoate în evidență același lucru: monetăria de la Alba Iulia cere Tezaurariatului obținerea a patru sau șase husari și un subofițer din regimentul de husari Toscana de la Aiud, pentru escortarea

¹⁷ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 229.

¹⁸ *Ibidem*, p. 230.

¹⁹ D., Prodan, *op. cit.*, II, p. 442.

²⁰ *Ibidem*, p. 381.

²¹ Arh. Stat Cluj. Tezaurariatul minier. Dosar 88/1785, f. 5.

unui convoi care urma să transporte peste 110.000 florini la Baia Mare, după ce a aflat în prealabil că drumul pină la Cluj, și pină la Dej prezintă suficientă nesiguranță²².

În aceeași serie de documente se înscrie și cel datînd din 25 martie 1785 din care reiese că la această dată revoluțiile țărănilor continuau și mai constituiau încă un pericol. De aceea generalul comandant de armată Fabius, transmite Tezaurariatului o notă prin care se face cunoscut planul de dislocare a trupelor în vederea necesității apărării Transilvaniei după cum urmează: Batalionul de gardă Oros la Brașov, Batalionul Obersten la Medias, Francs Gyulai la Alba Iulia, Batalionul Oersten de gardă la Cluj, cel de grenadieri la Sibiu, o divizie din batalionul 3 Oros la Bistrița, una la Gherla, al treilea batalion Francs Gyulai la Deva, din regimentul de Savoy de dragoni una divizie la Reghin, una la Dej, și una la Tg. Mures²³.

Situația nesigură amenințătoare din comitatul Solnoc și Dăbica au obligat autoritățile locale să ceară sprijin militar guvernului.

Semnificativă în acest sens este și cererea nobilimii și magnaților din comitatul Solnocului Interior cu Dăbica prin care „solicită și cei din Dej” la 18 februarie 1785 guvernului să intervină pentru ajutor militar spre înfrîngerea „enormității” plebei românești. Mai ales pentru locurile submontane de la hotarele Maramureșului, Solnocului de Mijloc, unde în vreo 20 și mai multe sate românești în șir, în care nu e nici o reședință de posesor și în care eu venirea primăverii și înfrunzirea pădurilor umblatul dregătorilor nu e de loc în siguranță.

E nevoie de miliție pe de o parte în cercul Lăpuș și Piatra, pe de alta în Egregy și Racos²⁴.

Același comite într-o altă scrisoare trimisă guvernului în 25 ianuarie 1785 în urma sesiunii care a avut loc la Dej cere să „se admită și pe mial departe nobilimii păstrarea armelor sale. Această răscoală românească cu gînd de pustiire a neamului unguerec a pornit din ură națională înrădăcinată și în țărănime, ba și în nobilimea românească. În Lozna vreo 30 de capi de familie de nobili români scutiți de dare ca și nobilii unguri care trebuiau să facă de strajă, au refuzat²⁵.

Temerile nobilimii nu erau de loc fără temei. Ea se menținea în gardă atît în comitatele cuprinse de răscoală cît și în unele zone mărginașe. Atît împăratul cît și guvernul Transilvaniei au luat măsuri de ținare în friu a țărănișii. Au fost puse în urmărire persoanele suspecte. Semnificativă în acest sens este scrisoarea prin care comandantul general din Transilvania a fost anunțat din Iași de căpitanul Bedeus că un oarecare Popescu (care a trecut și pe la Dej), este un țaran înrîngant, el a fost folosit de principele Transilvaniei într-o misiune secretă la Viena și se pare și de domnul Moldovei.

Descrierea lui a fost comunicată tuturor autorităților din Ungaria și Transilvania cerînd să fie urmărit, deținut și sub strictă pază escortat la Viena²⁶.

Tot referitor la acest Popescu (Popeskoul, Poperski) ni s-a mai păstrat o informare a contelui Adam Teleki datînd din 7 februarie 1785 în care se arată că trecînd prin Dej și sînd de vorbă cu el „h-a observat nimic la el de ceea ce e suspectat, cu atît mai puțin că ar fi vrut să amăgească sub vreun pretext oarecare plebea. A venit cu pașaport moscovit de cel mai bun și mai demn de încredere și prin Viena și prin Ungaria. E de națiune român din Moldova, de origine din Iași și se numește Popescul. Și cum a vrut să ia drumul Bucovinei pentru mai mare siguranță a fost însoțit pină acolo de un nobil dat de contele Cornis, comitele suprîn al comitatului Solnoc. Vorbește curat diferite limbi, se vede că a cutreierat multe țări. Discuțînd cu el mai multe lucruri în afară de coincidența numelui de Popescul cu Poperski n-a putut descoperi nimic suspect la el. Și în semn de cinste și pentru securitate i-a dat și el ca însoțitor pe nobilul co-

²² *Ibidem*, Dosar 270/1785, f. 2—3.

²³ *Ibidem*, Dosar 544/1785, f. 4.

²⁴ D. Prodan, *op. cit.*, II, p. 392.

²⁵ *Ibidem*, p. 443.

²⁶ *Ibidem*, p. 383.

mitatului său Iosif Szabo pînă la Mocod din districtul militar al Rodnei, pînă la căpitanul Halmagyi cu suficiente informații. Dar nici în acest drum nu s-a observat nimic suspect²⁷.

La 22 august 1785 s-au dat publicității patenta de desființare a iobăgiei care a stîrnit un val de migrație iobăgească, îndeosebi în zonele dinafara răscoalei unde era mai puțină armată. Dreptul de strămutare era folosit de țărani iobagi ca mijloc de luptă împotriva stăpînitorilor care erau foarte nemulțumiți de publicarea acestei patente încercînd în nenumărate rînduri să se plîngă guvernului de noua situație creată.

Astfel: „comitele Solnocului Interior, comitele Adam Teleki comunică din Dej la 15 noiembrie 1785, că în comitat combate renitența țăranilor puși de curînd în libertate, în înțelegere cu armata. Propune ca atunci cînd cu mijloace blînde nu se poate să se facă aceasta și cu pedeapsa corporală aplicată corifeilor. E îngrijorat de emigrările stîrnite de libertatea de strămutare; colonii își părăsesc moșiile după ce le-au cules roadele tot anul și trec sub alt domn spre paguba și a domnului părintesc și a administrației publice și o fac plecînd peste an cînd pentru aceasta se hotărîse doar ziua de Sf. Gheorghe.

Sînt și de cei care nu sînt coloni ci nobili de o sesie, care nu sînt ispitiți de dulceața libertății, cît de teama foamei se gîndesc să plece cu toți ai oasei în Ungaria vecină sau în alte părți unde e belșug de bucate. Ba din cercul Lăpușului s-au și mutat cu adevărat. Comitatul pune toată stăruința să reprime aceste porniri, să le oprească în toate chipurile cu putință. Prevede că se poate stîrni o mulțime de emigranți, că va fi foarte greu să li te opui. Nu vede ce e de făcut cînd în tot acest cerc pe sub munte abia o a zecea parte din porumb, ajuns la maturitatea cuvenită, încît fără ajutor din ținuturile vecine plebea nici pînă la începutul primăverii nu se va putea ține²⁸.

Revoltele și încercările țăranilor de a înlătura jugul greu al robiei, în comitatul Solnocului cu Dăbica au continuat pînă în 1786.

Țăranii din această zonă își mai păstrau încrederea în mărinimia bunului împărat, continuînd calea petițiilor prin care cereau serviciu militar, în schimbul libertății mult vîsate. Pe această linie se înscriu cererile țăranilor din comunele Urișor, Căsei, Sălișca, Cuzdrîoara și Chiuiesti. S-au păstrat pînă acum scrisorile celor din Urișor, Căsei care din punct de vedere al conținutului sînt aproape identice. Ele sînt scrise în limba română cu litere cirilice și sînt adresate colonelului Alvati, comandantul garnizoanei imperiale din Năsăud.

Redau mai jos „textul uneia din cele două scrisori.

„Prea luminate Domn Grof Colonel Noao tuturor Milostive patroane! Din răvna noastră ce rumânească care pururi o am avut și o avem spre slujba înălțații împărății noastre a rămului și acum vrînd ace a noastră datorie cu pofta și Inima tuturor într-un cujet și cuvînt ca să primim și să luom slujbă împărătească spre acest sfîrșit ca noi cu toți să primim ori ce feluri de slujbă a Înălțatului Împărat numai să te milostivești M-ta de la Înălțatul Împărat a ne scoate, această mîntuire ca să putem scăpa: În 1. de slujba Domnilor, a 2. pămîntul carele avem și-l biruim să rămîie supt stăpînirea Înălțatului Împărat din preună cu noi, a 3. mișă de bucate de hrana vieții precum la alți Militari ai Înălțatului Împărat așa și nouă să te milostivești M-ta a ne rîndui, a 4. milostivindu-să Înălțatul Împărat a șterje și omoară numele Iobăjescu am scăpat în mare pizmă și nu avem ajutoriu cine să ne mîngîie fără numai din mila și grația M-tale mila împărătească despre care toate cu umilnță și cu jenuchele plecate căzînd la poalele M-tale așteptăm milostivă mîngăiere și rămănem Al Înălțatului Împărat supuși robi satul iuriu cu o inimă și cu un cujet, La Prea luminatul Don Grof Colonel al Văli Rogni din Năsăud Noao Milostivului patron cu umilnță și plecare, umilită rugare a numitului sat iuriu de jos din vameghe solnocului din Iălntru cu dăbica

²⁷ *Ibidem*, p. 394.

²⁸ *Ibidem*, p. 609.

de sus unitu, văzută la 13 martie 1786 de colonel Schlaun (Schlaun Oberst) și îndreptată la comitat²⁹.

Această scrisoare a scris-o Grigore Niste din Cuzdrioara și se pare că tot el ar fi scris și pe cea a locuitorilor din Cășei avînd în vedere scrisul și cerneala care sînt identice³⁰.

Intocmirea și expedierea acestor scrisori au constituit preludiul unei adevărate răzvrătiri care a cuprins satele din apropierea Dejului.

În vara anului 1786 a avut loc o conscriere a populației de la care se retrăgeau mulți. Comisarul Deesi Zsigmond împuternicit cu acest lucru raportează că „abia s-a putut face descripția în 3—4 sate din jurul Lăpușului, după ceilalți am umblat cu mult năcaz și abia (atunci) i-am putut sfătui să se înscrie, ne-am oprit la Stoiceni deoarece aceștia voiesc să se militarizeze, iar dacă ar primi arme nimeni nu iar putea înfrîna, iar la Chiuiеști s-a pornit deja pomana lui Horea³¹”.

Într-un document datînd din 17 martie 1786, Deesi Zsigmond anunță pe vicecomitele de Dej, Ladislau Szentpali că: „aici (la Chiuiеști) este un țaran, Botcă Tănase, care a fost jude pînă a devenit lotru (țîlhar). El a fost schîmbat și a plecat de pe pămîntul domnesc. Pînă acum a fost gazdă mare. Umblînd pe la Năsăud în zilele astea, venînd aici, a agitat poporul și aceștia l-au determinat pe jude să umble din casă în casă să-i conscrie. Cine ține cu împăratul și cine sînt împotriva domnilor. Acest țaran este convins că lucrurile vor ajunge și mai departe. Eu l-am admonestat cu juzii satelor că mai bine ar aduna contribuția decît să se conscrie, care este un lucru împotriva patentelor. Dar ei sînt înclinați să asculte de încurajările lui Tănase. Am dorit să vă anunț că și răzvrătirea mocanilor așa a început cu unul doi corifei³²”.

Exactitatea știrilor furnizate în documentul mai sus amintit este susținută și de numărul mare de țărani iobagi care se aflau în comunele din jurul Dejului în 1786.

Redau mai jos cîteva date cu privire la acest aspect: în Cășei erau 72 iobagi, 9 zilieri, 5 servitori³³, în Coplean erau 29 iobagi, 2 servitori³⁴, în Ilșiua erau 58 iobagi, 4 zilieri³⁵, în Cițcău erau 55 iobagi, 21 zilieri, 6 servitori³⁶, în Cuzdrioara erau 62 iobagi, 16 zilieri, 2 servitori³⁷, în Urișor erau 21 iobagi, 10 zilieri³⁸, în Chiuiеști erau 98 iobagi, 1 zilier, 2 servitori³⁹.

Țăranii din această zonă, încurajați, se pare, de soldații imperiali din Zagra, au redactat o scrisoare pe care urmau s-o trimită împăratului. La redactarea cererii au fost de față din Chiuiеști locuitorii: Botcă Tănase, Dumitru Frenț, Alexa Tămăș, Onuț Ilieș și Pîntea Prodan; din Sălișca: Muncelian Mihai; din Cășei: Precup Pop, primar, Alexa Pura, Simion Vanea, Ioan Prunduș, Dumitru și Petru Pura, Damian Pura, Mihai Drăgan, Lupu Mînzat, Teodor Prunduș, Alexa Bujor, Ioan Daboc și George Hășmășan; iar din Cuzdrioara cantorul Niste Grigore.

Cu această cerere s-a umblat din casă în casă în satele respective, întrebînd pe fiecare dacă ține cu împăratul și e împotriva domnilor pămîntului. Cinci familii din Chiuiеști și protopopul din Cășei au refuzat să accepte înscrierea ca militari⁴⁰.

²⁹ I. Bratu, în *Lucrări științifice ale Institutului Pedagogic Oradea*, 1967, p. 65.

³⁰ *Ibidem*, p. 65.

³¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Comitatul Solnocului Interior Dosar 1/1786, acte nenumerate.

³² *Ibidem*.

³³ J. Kadar, *op. cit.*, IV, p. 412.

³⁴ *Ibidem*, p. 198.

³⁵ *Ibidem*, V, p. 116.

³⁶ *Ibidem*, IV, p. 160.

³⁷ *Ibidem*, IV, p. 412.

³⁸ *Ibidem*, V, p. 412.

³⁹ *Ibidem*, V, p. 412.

⁴⁰ *Afirmarea românească pe Someș*, Cluj, 1973, p. 41.

Cu această cerere a fost trimis la Năsăud Botcă Tănase, primind drept cheltuieli de la primarul din Urișor, Cosma Ursu, șase mariași.

Ajuns la comandantul militar de la Năsăud a predat cererea unui ofițer (cu bătă) care se duse la colonel. Se întoarce însă în curând și i-a reînnapoiat cererea cu cuvintele: „Du-o acasă”⁴¹.

Întors acasă el a încercat să mîngie pe țărani care-l așteptau cu nerăbdare, amăgindu-i că „i-a spus un ofițer să aibă curaj, deoarece vor primi arme cîte le trebuie, numai să ceară, vor primi bucate, se va șterge iobăgia și colongul va veni personal ca în comunele care și-au oferit serviciul împăratului să pună stîlpi sigilați”⁴².

Țăranii încurajați de Tănase, au început a neglija serviciile iobăgești și a nu lua în seamă poruncile autorităților civile, rămîbind însă liniștiți, fără a ataca pe nimeni. În această situație s-au făcut cercetări pentru a afla numele corifeilor care i-au instigat pe țărani la aceste fapte. Au fost arestați mai mulți țărani și duși la închisoarea din Dej, printre ei se afla și Botcă Tănase.

Semnificativ în acest sens este scrisoarea din 28 martie 1786 trimisă de țărani din Chiuiеști, Tablei Regești din Dej, în care arată că, din cei arestați numai Botcă Tănase este vinovat.

„Botcă care este închis, a avut neplăceri în calitate de jude cu domnia pămîntului și a plecat la Năsăud pentru a-și rezolva aceste probleme. Cînd a venit ne-a spus că ne înscrie în armată, că ni se vor da grîne. Dar nobilii s-au împotrivit. Iobagii crezători în cele spuse de Tănase, că vor primi bucate, l-au ascultat.

Țăranii săteni închiși cu Botcă să fie eliberați, fie pe chezășie, fie dîndu-li-se o anumită pedeapsă, pentru că le mor copii de foame, pentru că ei nu au fost implicați, numai chiar Tănase, care a fost numai el la Năsăud”⁴³.

Într-un alt document, datînd tot din luna martie 1786 se amintește și de alți doi țărani, Ilieș Ionuț și Muncellean Mihai, care au fost arestați și escortați la Dej pentru a fi confrunțați cu Botcă Tănase.

Se mai amintește totodată și de un alt asociat, Prodan Pîntea, cît și de un țăran Frenț Costan, care lipsește din sat, dar fiind gazdă bună va reveni”⁴⁴.

A avut loc și un proces care s-a ținut la Dej unde au fost interogați mai mulți țărani, presupuși corifei. Acest interogatoriu s-a păstrat la Arhivele Statului din Cluj-Napoca.

Tănase Botcă a fost condamnat la închisoare, dar se pare că a fost eliberat ca urmare a unui ordin din 10 iulie 1786, dat de împăratul Iosif al II-lea, conform căruia trebuiau sistate toate investigațiile împotriva românilor răsculați, nimeni să nu mai fie expulzat din țară, cei închiși să fie eliberați, fără întîrziere, și pentru greșelile din trecut să nu mai fie trași la răspundere niciodată”⁴⁵.

Din scrisorile trimise către împărat, cît și din rapoartele prezentate rezultă că și țărani din această zonă au insistat din răspuțeri, pe toate căile, spre a scăpa de situația grea în care se aflau.

Răscoala socială și națională condusă de Horea, Cloșca și Crișan a arătat nu numai dorința de dreptate socială și națională dar și puterea de luptă a țăranilor și sărăcimii orașelor, forțe care se vor impune tot mai mult pe arena socială. Dorința de dreptate socială și libertate na-

⁴¹ *Ibidem*, p. 43.

⁴² *Ibidem*, p. 43.

⁴³ Arh. Stat. Cluj, Fond Comitatul Solnocului Interior, Dosar I/1786, acte nenumerate.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ D. Prodan, *op. cit.*, II, p. 572.

țională nu a putut fi frîntă cu roata ca Horea și Cloșca, roata istoriei va merge mereu înainte pînă la eliberarea și unirea definitivă a țării, care este drept, se va realiza, cu multe sacrificii, mult mai tîrziu.

CORNELIA MĂLUȚAN

ÉCHOS DE LA RÉVOLTE DE HOREA DANS LES VILLAGES DE LA VALLÉE DE SOMEȘUL MARE

(Résumé)

Il y a deux siècles, sur les terres roumaines de Transylvanie, a eu lieu l'une des plus grandes levées à la lutte de la paysannerie serbe roumaine, dirigée par Horea, Cloșca et Crișan, moment culminant de toute une série de mouvements paysans contre l'oppression sociale et nationale du peuple roumain.

La révolte a commencé dans le département de Zarand et s'est étendue dans toute la zone des Carpates Occidentales. La nouvelle des événements s'est répandue rapidement dans toute la Transylvanie, déterminant une série de protestes et de révoltes dans le département de Solnok et Dobica aussi. Des mouvements sociaux s'y font remarquer à partir de 1775.

Les paysans y ont appris plus tard l'affreuse manière dont la révolte a été écrasée et ses dirigeants exécutés. C'est pourquoi les paysans ont gardé leur croyance et leur espérance dans la bonté de l'empereur Joseph II et ont employé la méthode d'envoyer de mémoires adressés directement à l'empereur. On peut rappeler, dans ce sens, les lettres de paysans de Cășei, Urișor, Chiuiști, Cuzdrișoara qui déandaient le service militaire en échange de la liberté longuement rêvée. Il y a eu quelques paysans qui se sont remarqués et qui ont soutenu vif le flambeau de la révolte dans la lutte pour droits sociaux et liberté nationale. tels que Botcă Tănase, Dumitru Frent, Pinteș Prodan, Niste Grigore, etc.

Ces révoltes seront étouffées, mais le désir enflamé des paysans d'obtenir la liberté restera vif et la lutte continuera pendant les siècles suivants.